

ENARRATIO

IN PSALMUM XCV.

Sermo¹.

I. **DOMINUS** et frater meus Severus (9) adhuc differt lætitiā nostram de Sermonē quem nobis debet: nam quod debitor teneatur, agnoscit. Omnes enim Ecclesias quacumque transitum fecit, lætificavit Dominus per os ipsius: multo magis ergo ista lætificanda est, de qua cæteris eum Dominus propagavit. Sed quid facturi sumus, nisi ut serviamus voluntati ipsius? Differre illum tamen dixi, fratres, non fraudare. Itaque tenete debitorem, nec dimitatis, nisi cum solverit. Advertat itaque Charitas Vestra: quantum donat Dominus, de isto Psalmo dicamus aliquid, quod quidem jam nostis; sed dulcis est commemoratio veritatis. Forte cum pronuntiaretur titulus ejus, cum admiratione aliqui audierunt. Inscibitur enim titulus Psalmi: « Quando domus ædificabatur post captivitatem. » Hoc titulo prædicto, jam in ipso textu Psalmi expectabatis fortasse, qui lapides præciderentur de montibus, quæ moles attraherentur, quæ fundamenta jacerentur, quæ trabes imponerentur, quæ columnæ erigerentur. Nihil horum cantat: et si aliud aliquid, non ergo consonat Psalmus titulo suo, et aliud portat in fronte, aliud in voce? Imo nihil aliud, sed intellectores quærit. Loquitur

¹ Sermo iste habitus est forte ante an. 405 quando per vim Circumcellionum regnabant Donatistæ: ez n. 11.

enim de ædificatione domus. Omnes lapides ipsius domus intelligant quod cantarunt. Ædificatur enim domus Deo, non illo loco ubi ædificavit Salomon. Ædificavit enim templum¹: et de ipso templo audistis modo quæ dixerit Dominus. Cum saxa templi et moles ingentes admirarentur Discipuli, indicaverunt Domino admirationem et stuporem suum: et Dominus illis: « Amen dico vobis, non re- » linquetur hic lapis super lapidem, qui non destruetur². » Non talis ædificatur domus. Nam videte ubi ædificatur, quia non uno loco, aliqua in parte. Sic enim incipit:

II. « Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra³. » Si canticum novum cantat omnis terra; sic ædificatur, cum cantat: ipsum cantare, ædificare est; sed si non vetus cantet. Vetus cantat cupiditas carnis: novum cantat charitas Dei. Quidquid cantaveris de cupiditate, vetus cantas; etsi sonant in ore verba cantici novi, non est speciosa laus in ore peccatoris⁴. Melius est ut novus taceas, quam ut vetus cantes: quia si fueris novus, et tacueris, auribus hominum non sonat: nam cor tuum non tacet canticum novum; et pervenit ad aures Dei, qui te fecit hominem novum. Diligis, et taces: dilectio ipsa vox est ad Deum, et ipsa dilectio canticum novum est. Audi quia canticum novum est: Dominus dicit: « Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis⁵. » Omnis ergo terra cantat canticum novum: ibi ædificatur domus. Omnis ergo terra est domus Dei. Si omnis terra domus Dei, qui non hæret omni terræ, ruina est, non domus: ruina illa vetus, cujus umbram habebat templum illud vetus. Ibi enim diruebatur vetustas, ut novitas ædificaretur. Et quomodo diruitur vetustas? « Amen dico » vobis, inquit, non relinquetur lapis super lapidem, qui

¹ 3 Reg. vi, 1. — ² Matth. xxiv, 2. — ³ 1 Paralip. xvi, 23, et Psal. xcvi, 1. — ⁴ Eccli. xv, 5. — ⁵ Joan. xiii, 34.

» non destruetur¹. » Lapis Christus est : dicit autem Apostolus : « Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis². » Si Christum induit quisquis baptizatur in Christo ; quis ponit lapidem super lapidem, nisi qui baptismum super baptismum imponit ? Sed nolite terreri, « Non relinquetur qui non destruetur. » Lapidem enim ad fabricam novam, quæ ædificatur post captivitatem, sic colliguntur, et sic illos charitas in unitate constringit, ut non sit lapis super lapidem, sed unus lapis sint omnes lapides. Ne miremini : hoc fecit canticum novum, id est, hoc fecit innovatio charitatis. Ad ipsam structuram nos compingit Apostolus, et in illa unitate nos constrictos compaginat, dicens : « Sufferentes invicem in dilectione, » studentes servare unitatem spiritus, in vinculo pacis³. » Ubi unitas Spiritus, unus lapis ; sed unus lapis de multis factus. Quomodo de multis unus factus ? Sufferendo invicem in dilectione. Ædificatur ergo domus Domini Dei nostri, ædificatur : hoc fit, hoc agitur, hoc voces istæ agunt, hoc lectiones, hoc prædicatio Evangelii toto orbe terrarum : adhuc ædificatur. Crevit multum domus hæc, et multas gentes implevit : nondum tamen omnes gentes occupavit, crescendo multas tenuit ; omnes occupatura est : et contradicitur ab eis qui domesticos ejus se esse gloriantur, et dicitur : Jam decrevit. Adhuc crescit, adhuc credituræ sunt omnes gentes, quæ nondum crediderunt : ne quis dicat : Et illa lingua creditura est ? et Barbari credituri sunt ? Et quid sibi vult quod Spiritus sanctus apparuit in linguis igneis⁴, nisi quia nullius linguæ duritia est, quæ non illo igne solvatur ? Neque enim non habemus jam multas gentes barbaras credidisse Christo. Quo nondum porrectum est romanum imperium, jam Christus possidet : quod adhuc clausum est eis qui ferro pugnant, non

¹ Matth. xxiv, 2. — ² Gal. iii, 27. — ³ Ephes. iv, 2, 3. — ⁴ Act. ii, 3.

est clausum illi qui ligno pugnat. Dominus enim regnavit a ligno. Quis est qui ligno pugnat ? Christus. De cruce sua vicit reges, et subjugatis ipsam crucem in fronte fixit ; et gloriantur de illa, quia ibi est salus eorum. Hoc agitur, sic crescit domus, sic ædificatur : et ut noveritis, sequentia Psalmi audite, videte operantes et fabricantes domum. « Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra. »

III. « Cantate Domino ; benedicite nomen ejus, bene » nuntiate de die in diem salutare ejus¹. » Quomodo crescit ædificium ? « Bene, inquit, nuntiate de die in diem » salutare ejus. » De die in diem prædicetur ; de die in diem, inquit, ædificetur ; crescat, inquit Deus, domus mea. Et quasi diceretur ab operariis : Ubi jubes ædificari ? ubi vis crescere domum tuam ? Elige nobis aliquem locum æqualem, aliquem locum spatiosum, si tibi amplam domum vis ædificari. Ubi jubes ut bene nuntiemus de die in diem ? Ostendit locum : « Annuntiate in gentibus gloriam ejus. Gloriam, inquit, ejus annuntiate in gentibus² : gloriam ejus, non gloriam vestram. O structores, gloriam ejus bene nuntiate in gentibus. Si gloriam vestram annuntiare volueritis, cadetis : si ejus, ædificabimini, cum ædificatis. Ideo qui gloriam suam annuntiare voluerunt, noluerunt esse in ista domo : et propterea non cantant canticum novum cum omni terra. Non enim communicant universo orbi terrarum. Et ideo non sunt ædificantes in domo, sed parietem dealbatum erexerunt. Quanta minatur Deus parieti dealbato ? Sunt testimonia Prophetarum innumera, unde maledicit parieti dealbato³ ? Quid est paries dealbatus, nisi hypocrisis, id est, simulatio ? Foris lucet, intus lutum est. Quod dicturus sum, jam dictum est : sed quia eo Spiritu dictum est, quem no-

¹ Psal. xcv, 2. — ² Ibid. 3. — ³ Ezech. xiii.

bis quoque Dominus impertire dignatus est, nos illud diximus; et quidquid modo eodem Spiritu dicimus, illi dixerunt qui fuerunt ante nos. Non est ergo prætermittendum, sed dicendum est, quia dono Dei dictum est. Quidam de isto pariete dealbato cum diceret, hoc ait: « Quomodo in » pariete non conjuncto aliis parietibus, sed singulariter » erecto, si ostium facias, quisquis intraverit foris est: » sic in illa parte quæ noluit cantare cum domo canti- » cum novum, sed parietem voluit struere, et hunc deal- » batum, non solidatum, quid valet quod habet januam? » Si intraveris, foris inveniris. » Quia enim ipsi non per januam introierunt, et janua ipsorum non intromittit. Dominus enim dicit: « Ego sum janua, per me intratur¹. » Qui sunt qui intrant per januam? Qui gloriam Domini quærent, non suam. Qui intrant per januam? Qui faciunt quod dictum est: « Bene nuntiate in gentibus gloriam » ejus. Qui intrat per januam, pastor ovium est, ait Do- » minus: qui autem per aliam partem ascendit, ille fur » est et latro². » Qui per januam intrat, humilis est: qui per aliam partem ascendit, superbus est. Ideo illum dixit intrare, illum ascendere. Sed ille intrando recipitur: ille ascendendo præcipitatur. « Annuntiate in gentibus glo- » riam ejus. » Quid est, « In gentibus? » Forte gentes nominantur et paucæ: et adhuc habet quod dicat illa pars, quæ erexit parietem dealbatum. Quare non gentes sunt Getulia, Numidia, Mauritania, Byzacium? Provinciæ, gentes sunt. Auferat sermonem hypocrisi, parieti dealbato, sermo Dei, ædificans domum toto orbe terrarum. Parum est quod dixit: « Annuntiate in gentibus gloriam » ejus: » ne aliquas gentes exceptas putares, sequitur, et dicit: « In omnibus populis mirabilia ejus. »

IV. « Quoniam magnus Dominus et laudabilis nimis³.

¹ Joan. x, 7. — ² Ibid. i, 2. — ³ Psal. xcvi, 4.

» Quis Dominus, » nisi Jesus Christus, « Magnus et lau- » dabilis nimis? » Nostis certe quia homo apparuit; nostis certe quia in utero foeminae conceptus est, nostis quia ex utero natus est, nostis quia lactatus est, quia manibus portatus est, quia circumcisis, quia hostia pro illo oblata est, quia crevit; postremo nostis quia expalmatus est, consputus, spinis coronatus, crucifixus est, mortuus est, lancea percussus est; nostis quia hæc omnia passus est: « Magnus est et laudabilis nimis. » Nolite contemnere parvum, intelligite magnum. Parvus factus est, quia parvi eratis: intelligatur magnus, et in illo magni eritis. Sic enim ædificatur domus, sic eriguntur moles in ipsa domo: crescunt lapides qui ducuntur ad ædificium. Crescite ergo, intelligite Christum magnum: et parvus magnus est, magnus nimis. Finivit verba: volebat dicere quantum magnus; etsi tota die diceret, Magnus, magnus, quid diceret? Tota die dicens, Magnus, finiret aliquando; quia finitur dies: magnitudo illius ante dies, ultra dies, sine die. Ergo quid diceret? « Quoniam Dominus et laudabilis » nimis. » Quid enim dictura est lingua parva ad laudandum magnum? Dicendo, « Nimis, » emisit vocem, et dedit cogitationi quod sapiat; tanquam dicens: Quod sonare non possum, tu cogita, et cum cogitaveris, parum erit. Quod cogitatio nullius explicat, lingua alicujus explicat? « Magnus Dominus et laudabilis nimis. » Ipse laudetur, ipse prædicetur, ejus gloria nuntietur, et ædificatur domus.

V. « Terribilis est super omnes deos. » Sunt enim dii super quos sit terribilis ille? Videamus quos dicat, et videbimus quare dicat. Interim antequam dicat, charissimi, advertite. Ille qui quasi territus videtur inter homines, « Terribilis est super omnes deos. » Numquid non fremuerunt gentes? Numquid non populi meditati sunt ina-

nia adversus Dominum, et adversus Christum ejus¹? Numquid illi tauri pingues non circumdederunt eum? Numquid non leo ille rugiens fremuit super illum², et intrans in corda sævientium exclamavit, « Crucifige, crucifige³: » quasi ille isto fremitu terreretur qui « Terribilis est, » non super omnes homines, sed « Super omnes deos? » Ubi enim vult ædificare domum, locus ipse sylvosus est, unde dictum est, hesternò die, « Invenimus eam in campis sylvæ⁴. » Domum enim ipsam quærebat, cum diceret « In campis sylvæ. » Et unde sylvosus est locus ille? Simulacra colebant homines: non mirum, quia porcos pascebant. Filius enim ille erat, qui dimisit patrem, et omnia sua consumpsit in meretricibus, vivens prodige; pascebat porcos⁵, id est, colebat dæmonia: et ipsa superstitione Gentilium, sylva facta erat omnis terra. Sed extirpat sylvam qui ædificat domum: et propterea dictum est, « Cum domus ædificaretur post captivitatem. » Tenebantur enim homines captivi sub diabolo, et dæmonibus serviebant: sed redempti sunt a captivitate. Vendere se potuerunt, sed redimere non potuerunt. Venit Redemptor, et dedit pretium; fudit sanguinem suum, emit orbem terrarum. Quæritis quid emerit? Videte quid dederit, et invenite quid emerit. Sanguis Christi, pretium est. Tanti quid valet? Quid, nisi totus orbis? quid, nisi omnes gentes? Valde ingrati sunt pretio suo, aut multum superbi sunt, qui dicunt aut illud tam parvum esse, ut solos Afros emerit; aut se tam magnos esse, pro quibus solis illud sit datum. Non ergo exultent, non superbiant: pro toto dedit, quantum dedit. Novit quid emerit, quia novit quanti emerit. Inde quia redempti sumus, post captivitatem ædificatur domus. Et qui sunt qui nos tenebant in

¹ Psal. II, 1. — ² Id. XXI, 13, 14. — ³ Matth. XXVII, 23. — ⁴ Vide Enarrat. in Psalmum CXXXI, n. 11. — ⁵ Luc. XV, 12-15.

captivitate? Quia illi quibus dicitur, Annuntiate, extirpatores sylvæ sunt: ut extirpent sylvam, liberent de captivitate terram, et struant, ædificent, annuntians magnitudinem domus Domini. Unde sylva dæmonum extirpatur, nisi prædicetur ille qui super omnes est? Ergo omnes gentes dæmonia habebant deos: quos dicebant deos, dæmonia erant, Apostolo dicente apertius, « Quoniam quæ » immolant gentes, dæmoniis immolant, et non Deo¹. » Quia ergo ideo erant in captivitate, quia dæmoniis immolabant; et propterea tota terra sylvosa remanserat? annuntiatum iste « Magnus et laudabilis nimis.

VI. Et quomodo ostenditur magnitudo ejus, ut eradicet illas superstitiones, sub quibus captivus populus tenebatur, quem redimere advenit « Terribilis super omnes deos? » Et quasi diceretur illi, Quare dixisti: « Super omnes Deos? » sunt enim dii? Sequitur, et dicit: « Quoniam omnes dii gentium dæmonia. » Intendat Charitas Vestra. Magnum aliquid dicebat paulo ante, « Magnus Dominus: » et tanquam deficiens in laude ipsius, « Et laudabilis nimis. » Nonne hoc dixeram, quia dimisit tibi cogitare quod non poterat ipse verbis explicare? Explicans autem ipse verbis, quid magnum mihi dixit de Domino Jesu Christo? An quia super omnia dæmonia est? Cum enim dixisset, « Terribilis super omnes deos: » subjunxit, « Quoniam omnes dii gentium dæmonia. » Non est magnum, esse super dæmonia: et tu, si volueris, eris; sed si in illum crederis. Ita-ne ipsa est illa magnitudo laudis, « Magnus Dominus et laudabilis nimis? » Volens enim explicare, ut poterat humana lingua, et quamvis magnus sit tactor organi Spiritus sanctus, tamen per angustias spiritus humani syllabas sonat, sed cogitationes generat: explicare ergo per hanc linguam volens, quid ait? « Magnus Do-

¹ I Cor. X, 20.

» minus et laudabilis nimis. » Dic, dic, quantum laudabilis, dic, « Terribilis est, inquit, super omnes deos. » Quare dixisti, « Super omnes deos? Quoniam omnes dii » gentium dæmonia. » Et ipsa est tota laus illius qui laudabilis est nimis, quia superat omnes deos gentium, qui sunt dæmonia? Expecta, et audi quod sequitur: « Dominus autem cælos fecit. » Jam ergo non super dæmonia solum, sed super omnes cælos quos fecit. Si diceret, « Super omnes deos, quoniam omnes dii gentium dæmonia, » et ibi tantummodo remaneret laudatio Domini, minus dixerat quam nos solemus de Christo cogitare: cum autem dixit, « Dominus autem cælos fecit; » videte quid intersit inter cælos et dæmonia, et videte quid intersit inter ipsos cælos et illum qui fecit cælos; ecce quantum excelsus est Dominus. Non dixit: Dominus autem super cælos sedet; fortasse enim alius illos fecisse putaretur, super quos sederet, : sed dixit, « Dominus autem cælos » fecit. » Si cælos fecit, etiam Angelos fecit: ipse fecit Angelos, ipse fecit Apostolos. Apostolis cedebant dæmonia; sed ipsi Apostoli cæli erant, qui Dominum portabant. Et quem Dominum portabant? A quo facti erant. Audi quia cæli sunt: « Cæli enarrant gloriam Dei¹. » Ipsi cælis dicitur, « Annuntiate in gentibus gloriam ejus, in omnibus » bus populis mirabilia ejus. Quoniam magnus Dominus » et laudabilis nimis, terribilis est super omnes deos. » Quos deos? « Quoniam omnes dii gentium dæmonia. » Et ipse est terribilis super omnes istos deos. « Dominus » autem cælos fecit. » O cæli, quos fecit, annuntiate in gentibus gloriam ejus! Ædificetur domus per omnem terram, cantet omnis terra canticum novum.

VII. « Confessio et pulchritudo in conspectu ejus². » Pulchritudinem amas? vis esse pulcher? Confitere. Non

¹ Psal. xviii, 2. — ² Psal. xcvi, 6.

dixit, Pulchritudo et confessio; sed, « Confessio et pulchritudo. » Fœdus eras, confitere ut sis pulcher: peccator eras, confitere ut sis justus. Fœdare te potuisti, formosum te facere non potes. Qualis autem est sponsus noster, qui fœdam amavit, ut pulchram faceret? Quomodo, ait aliquis, fœdam amavit? « Non veni, inquit, vocare » justos, sed peccatores¹. » Quos vocas peccatores, ut remaneant peccatores? Non, inquit. Et quomodo non erunt peccatores? « Confessio et pulchritudo in conspectu » ejus. » Confitentur enim peccata sua, vomunt mala quæ avide voraverant, non redeunt ad vomitum suum, sicut canis immundus²: et erit confessio et pulchritudo. Amamus pulchritudinem: prius eligamus confessionem, ut sequatur pulchritudo. Iterum existit qui amat potentiam, amat et magnificentiam; vult esse magnus quomodo Angeli sunt. Magnificentia quædam est in Angelis; et tanta potentia, ut si faciant Angeli quidquid possunt, sustineri non possit. Et omnis homo desiderat potentiam Angelorum, sed justitiam Angelorum non amat. Prius justitiam dilige, et sequetur te potentia. Quid enim sequitur et hic? « Sanctitas et magnificentia in sanctificatione ejus. » Tu jam quærebas magnificentiam: prius dilige sanctitatem; cum sanctificatus fueris, eris et magnificus. Nam si præpostere prius esse volueris magnificus, ante cadas quam surgas: non enim surgis, sed extolleris. Melius surgis, si te ille erigat qui non cadit. Descendit enim ad te ille qui non cadit: tu cecideras; ille descendit, porrexit tibi manum: non potes viribus tuis surgere, amplectere manum descendantis, ut erigaris a forti.

VIII. Quid ergo? Si « Confessio et pulchritudo in conspectu ejus, sanctitas et magnificentia in sanctificatione » ejus, » (Hoc annuntiamus, cum ædificamus domum:

¹ Matth. ix, 13. — ² 2 Petr. ii, 22.